

SAMARTH BAL MANDIR HIGH SCHOOL

Subject – Sanskrit

Class – 8th

Lesson – 1

प्र० १. एकपदेन उत्तरं लिखत-

१. मनसा किं करणीयम् ?

उत्तरः स्मरणीयम्

२. वचसा किं करणीयम् ?

उत्तरः वदनीयम्

३. कस्मिन् न रमणीयम् ?

उत्तरः भोग – भवने

४. किं न गणनीयम् ?

उत्तरः दुःखम्

५. किं न मननीयम् ?

उत्तरः निजसौख्यम्

प्र० २. एकवाक्येन उत्तरं लिखत-

१. कुत्र त्वरणीयम् ?

उत्तर कार्यक्षेत्रे त्वरणीयम्।

२. कस्मिन् तरणीयम् ?

उत्तर दुःख-सागरे तरणीयम् ?

३. कुत्र चरणीयम् ?

उत्तर कष्टपर्वते चरणीयम्।

४. विपत्ति-विपिने किं करणीयम् ?

उत्तर विपत्ति-विपिने भ्रमणीयम्।

५. कुत्र संचरणीयम् ?

उत्तर गच्छे संचरणीयम्।

प्र० ३ नामोल्लेखपूर्वकं समासविग्रहं कुरुत-

१. लोकहितम् – लोकस्य हितम् (तत्पुरुष)

२. भोगभवने – भोगस्य भवने (तत्पुरुष)

३. कार्यक्षेत्रे – कार्यस्य क्षेत्रे (तत्पुरुष)

४. दुःखसागरे – दुःखानाम् सागरे (तत्पुरुष)

५. कष्टपर्वते – कष्टानाम् पर्वते (तत्पुरुष)

Lesson – 2

प्र01. एकपदेन उत्तरं लिखत-

1. वराहमिहिरस्य जन्म कुत्र अभवत् ?

उत्तर कपित्थग्रामे

2. वराहमिहिरस्य पितुः नाम किम् ?

उत्तर आदित्यदासः

3. वराहमिहिरः कस्मात् ज्यौतिषं पठितवान् ?

उत्तर स्वकीय पित्रा

4. वराहमिहिरः खगोलशास्त्रं कस्मात् पठितवान् ?

उत्तर आर्यभट्टात्

5. वराहमिहिरः अध्ययनं समाप्य कुत्र अगच्छत् ?

उत्तर उज्जयिन्यमि

प्र02 एकवाक्येन उत्तरं लिखत-

1. वराहमिहिरस्य जन्म कदा अभवत् ?

उत्तर वराहमिहिरस्य जन्म 499 ख्रिस्ताब्दे अभवत्।

2. वराहमिहिरः कदा दिवडतः ?

उत्तर वराहमिहिरः 587 ख्रिस्ताब्दे दिवडतः।

3. भारते फलितज्यौतिषस्य प्रथमः आचार्यः कः अभवत् ?

उत्तर भारते फलितज्यौतिषस्य प्रथमः आचार्यः वराहमिहिरः अभवत्।

4. वराहमिहिरेण के ग्रन्थाः विरचिताः ?

उत्तर वराहमिहिरेण बृहत्संहिता, बृहजातकम्, पञ्चसिद्धान्तिकाः ग्रन्थाः विरचिताः।

5. पादपाः वल्मीकाश्च किं प्रदर्शयन्ति ?

उत्तर पादपाः वल्मीकाश्च अधोभौमिक जलस्थितिं प्रदर्शयन्ति।

प्र02. नामोल्लेखपूर्वकं सन्धि विच्छेदं कुरुत-

1. आदित्योपासकः -	आदित्य + उपासकः	गुणस्वर सन्धि
2. अस्मिन्नेव -	अस्मिन् + एव	व्यंजन सन्धि
3. समाप्याध्ययनम् -	समाप्य + अध्ययनम्	दीर्घस्वर सन्धि
4. बालकोऽजायत् -	बालकः + अजायत्	विसर्ग सन्धि
5. खगोलशास्त्र स्माध्ययनम् -	खगोलशास्त्रस्म + अध्ययनम्	दीर्घ सन्धि
6. वद्धिताश्च -	वद्धिताः + च	विसर्ग सन्धि

Lesson – 3

प्र01. एकपदेन उत्तरं लिखत-

1. कस्मिन् मासे गणतन्त्रदिवसः भवति ?

उत्तर जनवरी मासे

2. सेनानायकानाम् अभिवन्दनं कः स्वीकरोति ?

उत्तर राष्ट्रपतिः

3. राज्येषु/राज्यराजधानीषु अभिनन्दनं के स्वीकुर्वन्ति ?

उत्तर राज्यपालाः

4. प्रथमं कस्मिन् अधिवेशने त्रिवर्णध्वजारोहणं कृतम् ?

उत्तर लाहौर अधिवेशने

5. प्रतिज्ञास्वप्नः कस्मिन् वर्षे साक्षात्कृतः ?

उत्तर 1947 तमे वर्षे

प्र02 एकवाक्येन उत्तरं लिखत-

1. सभाकक्षे कस्य गीतस्य पूर्वाभ्यासः प्रचलति ?

उत्तर सभाकक्षे राष्ट्रीयगीतस्य पूर्वाभ्यासः प्रचलति।

2. भारतस्य राष्ट्रीयपर्वणि के ?

उत्तर भारतस्य राष्ट्रीयपर्वणि गणतन्त्रदिवसः स्वतन्त्रता दिवसः च स्तः।

3. कस्मिन् दिनाडे. वयं स्वतन्त्रतादिवसम् आयोजयामः ?

उत्तर 15 अगस्त दिनाडे. वयं स्वतन्त्रतादिवसम् आयोजयामः।

4. राष्ट्रभक्तैः का प्रतिज्ञा कृता ?

उत्तर राष्ट्रभक्तैः प्रतिज्ञा कृता यत्-‘सार्वभौमतन्त्रं रचयामः।

5. कलाकाराः किं कुर्वन्ति ?

उत्तर कलाकाराः सांस्कृतिक कार्यक्रमैः जनमनांसि रजयन्ति।

प्र06 विशेषण उपयुज्य दश वाक्यानि लिखत-

1. वयं देशभक्ति गीतानि गायामः।

2. प्राकृतिक दृश्यं चित्ताकर्षकः भवति।

3. सः आदर्शः छात्रः अस्ति।

4. वराहमिहिरः महान् कालज्ञो आसीत्।

5. विदानं सर्वत्र पूज्यते।

6. गौतम बुद्धः दयामूर्तिः आसीत्।

7. ईश्वरः परमदयालुः अस्ति।

8. त्वम् सुन्दरम् अस्ति।

9. मयूरः नृत्यति।

Lesson – 4

प्र०१. एकपदेन उत्तरं लिखत-

1. भार्या कीदृशी भवेत् ?

उत्तर प्रियवादिनी

2. विद्या कीदृशी भवेत् ?

उत्तर अर्थकरी

3. युक्तं नीचस्य किं भवति ?

उत्तर दूषणम्

4. मनुष्यः मृत्युं कथम् आपद्यते ?

उत्तर मोहात्

5. मित्रं कदा जानीयात् ?

उत्तर आपत्सु

प्र०२. एकवाक्येन उत्तरं लिखत-

1. अजीर्णे विषं किम् ?

उत्तर अजीर्णे भोजनं विषम्।

2. दारिद्र्यं कुत्र नास्ति ?

उत्तर दारिद्र्यं उद्योगे नास्ति।

3. मानवः नित्यं किं विचिन्तयेत् ?

उत्तर मानवः नित्यं विचिन्तयेत्-किं मे छिद्रं कः दोष।

4. गुणेषु किं करणीयम् ?

उत्तर गुणेषु यत्नः करणीयम्।

5. अनभ्यासे किं विषम् ?

उत्तर अनभ्यासे विद्या विषम्।

Lesson – 5

प्र०१. एकपदेन उत्तरं लिखत-

1. ओरछानगरं कस्मिन् मण्डले अस्ति ?

उत्तर टीकमगढ़ मण्डले

2. ओरछानगरस्य स्थापना कदा अभवत् ?

उत्तर षोडश शताब्दे

3. ओरछानगरस्य स्थापना केन कृता ?

उत्तर रुद्रप्रतापेन

4. विषपानं कः कृतवान् ?

उत्तर मन्दिरस्य उद्याने

5. विषपानं कः कृतवान् ?

उत्तर वीरः हरदौलः

6. ओरछानगरं परितः किम् ?

उत्तर सघनं वनम्

प्र०२. एकवाक्येन उत्तरं लिखत-

1. ओरछानगरस्य परिक्षेत्रे प्रमुखनदीनां नामानि लिखत ?

उत्तर ओरछानगरस्य परिक्षेत्रे प्रमुखः नद्यः सन्ति धसान-जामिनी-जतारा बेतवा च ।

2. दुर्गस्य किं वैशिष्ट्यम् ?

उत्तर दुर्गम् सुहृदं कलात्मकं च अस्ति ।

3. भवनानां गवाक्षेषु किं विद्यते ?

उत्तर भवनानां गवाक्षेषु प्रस्तर पट्टिकासु सूक्ष्मं शिल्पकार्यं विद्यते ।

4. हरदौलमहाराजः किमर्थं विषपानं कृतवान् ?

उत्तर हरदौल महाराजः महाराज्याः सम्मानरक्षणाय राज्ञः सन्देह निवारणाय च विषपानं कृतवान् ।

5. प्रसिद्धकवैः केशवदासस्य स्थानं कुत्र अस्ति ?

उत्तर केशवदासस्य स्थानं उद्यानस्य निकटे अस्ति ।

6. ओरछानगरे कानि द्रण्णानि स्थलानि सन्ति ?

उत्तर ओरछानगरे रामराजा मन्दिर, चतुर्भुज मन्दिर, पुष्पोद्यानं, लक्ष्मीनारायण मन्दिर, दीवान हरदौल भवन, सुन्दरभवन, शहीद-स्मारक प्रभृतीनि द्रण्ण्यानि स्थलानि सन्ति ।

प्र05 नामोल्लेखपूर्वकं समासविग्रहं कुरुत-

30	शिल्पकार्यम्	शिल्पस्य कार्यम्	षष्ठी तत्पुरुष
	काव्यकलाविद्गधायाः	काव्यकलायां विद्गधायाः	सप्तमी तत्पुरुष
	विषपानस्थलम्	विषपानस्य स्थलम्	षष्ठी तत्पुरुष
	विवाहावसरे	विवाहस्य अवसरे	षष्ठी तत्पुरुष
	चतुर्भुजमन्दिरम्	चतुर्भुजस्य मन्दिरम्	षष्ठी तत्पुरुष

प्र06. नामोल्लेखपूर्वक सन्धिविच्छेदं कुरुत-

30	अत्रैव	-	अत्र	+	एव
	महत्त्वच	-	महत्त्वं	+	च
	अधावधि	-	अद्य	+	अवधि
	सर्वाधिकम्	-	सर्व	+	अधिकम्
	भवनमपि	-	भवनम्	+	अपि

Lesson – 6

प्र०१. एकपदेन उत्तरं लिखत-

1. स्वामिविवेकानन्दस्य बाल्यकालस्य नाम किम् आसीत् ?

उत्तर नरेन्द्रनाथः

2. स्वामिविवेकानन्दस्य मातुः नाम किम् आसीत् ?

उत्तर भुवनेश्वरी देवी

3. नरेन्द्रनाथस्य पितुः नाम किम् आसीत् ?

उत्तर विश्वनाथ दत्तः

4. नरेन्द्रनाथस्य जन्म कस्मिन् नगरे अभवत् ?

उत्तर कोलकातानगरे

5. नरेन्द्रनाथस्य गुरोः नाम किम् आसीत् ?

उत्तर श्री रामकृष्णः परमहंसः

प्र०२. एकवाक्येन उत्तरं लिखत-

1. नरेन्द्रनाथस्य जन्म कदा अभवत् ?

उत्तर नरेन्द्रनाथस्य जन्म जनवरी मासस्य द्वादशे दिनाडे. 1863 ख्रिस्ताब्दे अभवत्।

2. शिकागोनगरे विश्वधर्म सम्मेलने भारतस्य प्रतिनिधिः कः अभवत् ?

उत्तर शिकागोनगरे विश्वधर्म सम्मेलने भारतस्य प्रतिनिधिः स्वामी विवेकानन्दः अभवत्।

3. स्वामी विवेकानन्दः कदा ब्रह्मलीनोऽभवत् ?

उत्तर स्वामी विवेकानन्दः जुलाई मासस्य चतुर्थे दिनाडे. 1902 ख्रिस्ताब्दे ब्रह्मलीनोऽभवत्।

4. रवीन्द्रनाथटैगोरस्य किम् कथनम् अस्ति ?

उत्तर यदि कोऽपि भारतीय संस्कृतिं ज्ञातुमिच्छति, तर्हि प्रथमः तेन स्वामी विवेकानन्द विषये पठितव्यः।

5. यूनां प्रेरकः पथप्रदर्शकश्च कः ?

उत्तर यूनां प्रेरकः पथप्रदर्शकश्च स्वामी विवेकानन्दः अस्ति।

प्र०२. नामोल्लेखपूर्वकं सन्धिविच्छेदं कुरुत-

30 दीक्षानन्तरम् - दीक्षा + अनन्तरम् (दीर्घ स्वर संधि)

प्रसिद्धोऽभवत् - प्रसिद्धः + अभवत् (अवग्रह स्वर संधि)

एवाकर्मः - एव + अकर्मः (दीर्घ स्वर संधि) तस्यावधारणा - तस्य +

अवधारणा (दीर्घ स्वर संधि) अनेनैव - अनेन + एव (वृद्धि संधि)

कार्यमस्ति - कार्यम् + अस्ति (व्यजंन संधि)

प्र03. नामोल्लेखपूर्वकं समासविग्रहं कुरुत-

1. लोकसेवकः - लोकस्य सेवकः (षष्ठी तत्पुरुष)
2. परोपकारः - परस्य उपकारः (षष्ठी तत्पुरुष)
3. परिव्राजकदीक्षाम् - परिव्रजकस्य दीक्षाम् (षष्ठी तत्पुरुष)
4. जीवनगतिः - जीवनस्य गतिः (षष्ठी तत्पुरुष)
5. ईश्वर प्राप्तिः - ईश्वरस्य प्राप्ति (षष्ठी तत्पुरुष)

प्र04. मूलशब्दं, लिङं, विभक्तिं, वचनं च लिखत-

शब्द	मूलशब्द	लिङं	विभक्ति,	वचन
ज्ञानम्	ज्ञान	नपुसंकलिगं	द्वितीया	एकवचन
कार्यम्	कार्य	नपुसंकलिगं	द्वितीया	एकवचन
अनेन	इदम्	पुल्लिग	तृतीया	एकवचन
ईश्वरः	ईश्वर	पुल्लिग	प्रथमा	एकवचन
दीनः	दीन	पुल्लिग	प्रथमा	एकवचन
क्रीडासु	क्रीडा	स्त्रीलिग	सप्तमी	बहुवचन
एतेषाम्	एतत्	पुल्लिग	षष्ठी	बहुवचन
सः	तत्	पुल्लिग	प्रथमा	एकवचन

प्र06. अव्ययानां वाक्यप्रयोगं कुरुत-

- च - सीता च गीता च आपणं अगच्छताम्
एवम् - एवम् मा कुरु।
मा - असत्यं मा वद।
तदा - यदा सः आगमिविष्यति तदा अहं मिलिष्यामि
यदि - यदि कर्म न करिष्यसि, तर्हि फलं न भविष्यति।

Lesson – 7

प्र01. एकपदेन उत्तरं लिखत-

1. चटकायुगलं कुत्र प्रतिवसति स्म ?

उत्तर निम्बवृक्षे

2. गजः कां नाशितवान् ?

उत्तर शारवाम्

3. चटकायुगलस्य रोदनं श्रुत्वा कः आगतः ?

उत्तर काष्ठभेदकः

4. काष्ठभेदकः काम् आनीतवान् ?

उत्तर मक्षिकाम्

5. जलं पातुं गजं कः आकर्षितवान् ?

उत्तर मण्डूकः

प्र02. एकवाक्येन उत्तरं लिखत-

1. बुद्धिमान् कः अस्ति ?

उत्तर सः बुद्धिमान् यः मृतं गतं च न चिन्तयति।

2. मित्रस्य कार्यं कः साधयति।

उत्तर मित्रस्य कार्यं मित्रं साधयति।

3. मण्डूकः मक्षिकां किम् उपायम् उक्तवान् ?

उत्तर मण्डूकां मक्षिकां उपायम् उक्तवान्-एकीभूता दुर्बलाः अपि सबलं शत्रुं हन्तुं शक्नुवन्ति।

4. मक्षिका गजस्य कर्णयोः किं कृतवती ?

उत्तर मक्षिका गजस्य कर्णयोः वीणावादनं कृतवती।

5. ते मतगजं केन बलेन मारितः ?

उत्तर ते मत्तगजं ऐक्यबलेन मारितः।

प्र05. एकताविषये पंचवाक्यानि लिखत-

1. सङ्घे शक्तिः कलौयुगे।

2. एकीभूताः दुर्बलाः अपि सबलं शत्रु हन्तुं शक्नुवन्ति ।
3. एक्येन मत्तगजः मारितः ।
4. एक्येन कार्यसिद्धिः भवति ।
5. समाजे एकस्य महती आवश्यकता अस्ति ।

प्र06. पाठे आगतानां जीवानां नामानि परस्परं सम्बन्धं च लिखत ।

1. चटका युगलम्
2. काष्ठभेदक चटकायाः मित्रम्
3. मक्षिकाः काष्ठभेदकस्य मित्रम्
4. मण्डूकः मक्षिकाया मित्रम्
5. गजः चटकानाम् शत्रुः

विविध प्रश्नावली

प्र04. अधोलिखितपदानां विलोमानि लिखत-

1. सततम् असततम्
2. तिमिरः प्रकाशः
3. उत्कर्षस्य अपकर्षस्य
4. अमृतम् विषम्
5. गुणेषु अवगुणेषु
6. मित्रम् शत्रुः

प्र05. पदानां समानार्थकम् पदं लिखत-

1. बुद्धिः मति
2. मार्गदर्शनम् मार्गभ्रमितम्
3. पुष्पाणि सुमनानि
4. वीरः पराक्रमी
5. नृपः शासकः
6. महार्णवम् महोदधिः

प्र०६. नामोल्लेखपूर्वकं सन्धि विच्छेदं कुरुत-

1. बालकोऽजायत् - बालकः + अजायत् (अवग्रह सन्धि)
2. वद्धिताश्च - वद्धिताः + च (विसर्ग सन्धि)
3. अत्रैव - अत्र + एव (वृद्धि सन्धि)
4. अद्यावधि - अद्य + अवधि (दीर्घस्वर सन्धि)
5. एवाकर्मः - एव + अकर्मः (दीर्घ स्वर सन्धि)

प्र०७. नामोल्लेखपूर्वकं समासविग्रहं कुरुत-

1. परोपकारः - परस्य उपकारः इति षष्ठी तत्पुरुष
2. पर्यावरणविज्ञानम् - पर्यावरणस्य विज्ञानम् षष्ठी तत्पुरुष
3. धनाभावेन - धनस्य अभावेन षष्ठी तत्पुरुष
4. क्षीरविवर्जिताः - क्षीरणे विवर्जिताः षष्ठी तत्पुरुष
5. शिल्पकार्यम् - शिल्पस्य कार्यम् षष्ठी तत्पुरुष
6. गणतन्त्रदिवसः - गणतन्त्रस्य दिवसः षष्ठी तत्पुरुष